

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerindeki Öğrencilerin Staj ve Meslek Hayatında Sahip Olması Gereken Sosyal Becerilerinin Öğretmen ve İdareci Görüşlerine Göre Belirlenmesi*

Esra ÜSTÜN

Öğretmen, MEB, Samsun, Türkiye,
esra@windowslive.com

Yahya ÇIKILI

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakóltesi, Özel Eğitim Bölümü, Konya,
Türkiye,
ycikili@hotmail.com

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Makale Bilgileri

Makale Geçmişi

Geliş: 24.04.2019

Kabul: 02.07.2019

Yayın: 20.12.2019

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Beceri,
Özel Gereksinimli
Birey,
Özel Eğitim Mesleki
Eğitim Merkezi,
Zihinsel Yetersizlik.

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim mesleki eğitim merkezine devam eden öğrencilerin staj ve iş hayatında sahip olması gereken sosyal becerilerin öğretmen ve idareci görüşlerine göre belirlemektir. Araştırmada veriler nitel araştırma yöntemlerinden kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 2017-2018 yılında Samsun ilinde özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde çalışan 20 öğretmen ve 5 idareciden oluşmaktadır. Katılımcılarla belirlenen ilkeler doğrultusunda görüşmeler kayıt altına alınarak düzenlenmiş ve elde edilen verilerin dökümleri yapılmıştır. Verilerin toplanması, nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi Nvivo programı ile yapılmıştır. Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin grupta iş bölümüne uyma, kıyafet temizliğine dikkat etme, yöneticilerinin verdiği yönergelere uyma, iş arkadaşlarıyla ve tanımadığı insanlarla iletişimi sürdürme ve sonlandırma, duygusal becerilerden olumlu-olumsuz duyguları ifade etme, övücü sözler söyleme, toplumsal kurallara uyma, serbest zamanlarında ilişkiyi gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

* Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalında aynı isimle onaylanan yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Determining the Social Skills of Students in Special Education Vocational Education Centers According to Teachers 'and Administrators' Views

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History Received: 24.04.2019 Accepted: 02.07.2019 Published: 20.12.2019</p> <p>Keywords: Social Ability, Individuals with Special Needs, Special Education Courses, Mental Deficiency.</p>	<p>The aim of the study is to determine social abilities that students require to be accepted by trainee and professional career positions. The study analysis was performed on the students of special education courses in Samsun and determined by the views of the school administrators and teachers of the same institution. The study group included 20 teachers and 5 administrators working in special education courses during the years 2017 and 2018. Depending on the preset principles, interviews with each participant was saved and obtained findings were itemized. The data of the study was obtained by using semi-constructed interview which is one of the qualitative methods. For the analysis, Nvivo software was used. The teachers expressed their opinions regarding the facts that students shall obey the workshare in a workplace, take responsibility in the group, participate in group activities and ask the permission of group members, put on clean clothes, obey the instructions of the administrators and ask the permission of their administrators. They also told that students shall also have the abilities to start and sustain communication with workmates and foreigners, show their anger without any physical or emotional damage, The teachers also added that students shall obey social rules and other rules in society, introduce themselves and provide suitable feedback regarding the context of the conversation.</p>

GİRİŞ

Eğitimin temel amaçlarından biri bireylerin hali hazırdaki potansiyelini geliştirmek, onları ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir iş eğitimi vermektir. Bu sayede ekonomik ve sosyal refah sağlanarak mesleki ve sosyal yaşam becerileri kazanmış, toplumsal hayatta bağımsız, özgüveni olan, üreten bireyler yetiştirilmiş olur (MEB, 2016).

Zihinsel yetersizliği olan bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin temel amacı, bu bireylere toplum içerisinde başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaktır. Bu beceriler; temel beceriler, kişisel uyum becerileri, topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan beceri alanlarından oluşmaktadır (Brolin, 1991; Close, Sowers, Halpern ve Bourbeau, 1985).

Zihinsel yetersizliği olan bireyler sosyal becerilerde yetersiz oldukları durumlarda bu durum beraberinde bazı problemleri de getirmektedir. Okul öncesi dönemde hem normal çocuklara hem de engeli olan çocuklara erken eğitimle sosyal beceriler kazandırılmaya çalışılır. Bu dönemde kazanılan sosyal beceriler denilince akla daha çok arkadaşlık kurma, iletişimi başlatma ve sürdürme, özür dileme, teşekkür etme vb. beceriler gelmektedir. İlerleyen yıllarda bireyden beklenen sosyal becerilerse iletişim, problem çözme, karar verme, kendini yönetme vb. becerilerdir. Zamanında kazanılmayan sosyal beceriler gelişim dönemleri içinde ergenlik döneminde etkisini gösterecektir. Arkadaşlık ilişkilerinin yoğun yaşandığı ergenlik döneminde engelli ergenler pek çok problem yaşamaktadırlar (Girli ve Çorbacı Serin, 2012).

Bu durumda sosyal becerilerin ne olduğundan bahsetmemiz gerekmektedir. İnsanlar her gün toplumda yaşamlarını sürdürebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlarla iletişim kurarlar. Bu iletişim bazı zorunlulukları ve sonuçları da beraberinde getirir. Zorunlu olarak etkileşime giren insanların ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşimde buldukları çevreye olan davranışlarının niteliği önemlidir. Bu etkileşim kurmaya yarayan davranışlara sosyal beceriler de diyebiliriz (Combs ve Slaby, 1998).

Sosyal beceriler toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanlar sahip oldukları sosyal

beceriler sayesinde bir arada yaşarlar. Toplumsal düzen insanların sahip olduğu sosyal beceriler sayesinde işler. Bu yüzden sosyal beceriler insan yaşamında çok önemli bir role sahiptir. Sosyal Beceriler, davranış şeklinde ortaya çıkarlar; kişiler arası bir nitelik taşırlar, çevredeki kişiler tarafından beğenilen davranışlardır; iletişim ve etkileşimi sürdürmeye yöneliktir; tekrarlanabilir ve belirlenebilir. Kişiler arası ilişkileri başlatma, sürdürme ve uygun şekilde bitirme becerileri sosyal beceriler kapsamında değerlendirilebilir (Bacanlı, 1999). Bazı insanlar bu becerileri uygun şekilde kullanamadıkları için bazı istek ve ihtiyaçlarını karşılamada, dolayısıyla insanlarla nitelikli iletişime geçmekte yetersizlik yaşarlar.

Sosyal becerilerdeki yetersizliklerin birden fazla nedeni olabilir. Bireysel farklılıklar ve bireyin engeli de bu nedenlerdendir (Erbaş vd., 2007). Bir ya da birden çok engeli olan birey (zihin, işitme, görme, bedensel yetersizlik vb.) sosyal becerileri kazanmakta ya da uygulamakta güçlük çekebilir, yetersizlik yaşayabilir. Zihinsel engeli olan çocuklar genel olarak, uygun olmayan sosyal beceri sergileyen ve kişiler arası ilişkilerde başarıları düşük çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Gresham, Elliott ve Black, 1978).

Sosyal beceri eğitimi yaşam sürecinde çocuklara, ergenlere, yetişkinlere ve yaşlılara verilmektedir. Sosyal beceri eğitimine ihtiyacı olanlar daha çok iletişim kurabilme becerisi zayıf olan kişiler, işitme ve zihinsel engelliler, ruhsal ya da bedensel özürleri nedeniyle iletişim kurma cesareti olmayan kişiler, duygusal ve zihinsel probleme sahip kişilerin yakınları ve eğitimciler, insanlara yönelik mesleklerde çalışanlar, doğrudan insan ilişkileriyle ilgili olanlar, aile ilişkilerini geliştirmeye yönelik danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duyanlar, toplum içerisinde rahat olamayan, kendisini ifade edemeyen kişilerdir (Yüksel, 1998).

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin günlük hayatta aktif ve bağımsız bireyler olabilmeleri için bir işte çalışıyor olmaları ya da kendi kendilerine yetecek durumda olmaları gerekir. Nasıl normal gelişim gösteren bireyleri hayata hazırlamak, meslek sahibi olmalarını sağlamak eğitim sisteminin amacı ise; özel gereksinimli bireylerin de bilgi, beceri ve davranışlarını geliştirip üretken hale gelmelerini sağlamak, hayata hazırlamak da eğitim sisteminin amaçlarındandır. Zihinsel yetersizliği olan ve herhangi bir ortaöğretim kurumuna devam edemeyecek olan öğrenciler için özel eğitim mesleki eğitim merkezleri açılmaktadır (MEB,2016). Bu kurumlarda, zihin engelli bireyin istihdam edilmesi için gerekli iş eğitimi, meslek bilgisi ve çeşitli becerilerin eğitimi verilir.

Özel eğitim mesleki eğitim merkezleri programındaki modüller; zihinsel yetersizliği olan bireylerin meslek alanları, bu alanlara yönelik meslek dalları ve bu dalları oluşturan yeterliliklere dönük olarak hazırlanmıştır. Her bir modül; modülün amacı, içeriği, süresi, öğrenme çıktıları, modülün uygulanmasına dair açıklamalar, ölçme ve değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır. Program 4 yıllık hazırlanmıştır. 9. sınıftaki modüller zihinsel yetersizliği olan bireyleri meslek alanlarına dair temel becerilerle tanıştırma, ilgi, istek ve becerilerine göre meslek alanlarına/dallarına yönlendirmeye yarayacak becerilerden oluşmaktadır. 10, 11 ve 12. sınıflarda öğrencinin yönlendirildiği alan/dalın yeterliliklerini kazandıran becerilere yer verilmiştir (MEB,2016).

Akademik ve sosyal becerileri kazanan zihin engelli birey iş ve meslek hayatına atılabilir ve toplumda kendine bir yer edinebilir. Önceki çalışmalara bakıldığında zihin engelli bireylerin sosyal becerilerde normal akranlarına göre büyük ölçüde geri kaldığı görülmektedir. Bu bireylerin sosyal becerilerde yeterli olması topluma uyumu, iş hayatı ve akran ilişkileri için önemlidir (Genç ve Çat, 2013).

Sonuç olarak her iş farklı sosyal beceri yeterliliklerini gerektirir ve normal bireyler ekstra bir eğitime gerek kalmadan mesleğinin gerektirdiği sosyal becerileri sergilerken, özel gereksinimli birey eğitime ihtiyaç duymaktadır. Zihin yetersizliği olan bireylere mesleki becerilerin kazandırılması ile ilgili birçok araştırma yapılmış ancak bu bireylerin devam ettiği okulda görev yapan öğretmen ve idarecilerin öğrencilerde bulunması gereken sosyal becerilerle

ilgili araştırmaya rastlanmamıştır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin staj ve iş hayatına yerleşmeleri için hangi sosyal becerilere sahip olması gerektiğini bu kurumlarda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşüne dayalı olarak belirlemektir.

YÖNTEM

Araştırmada, özel eğitim mesleki eğitim merkezindeki öğrencilerin staj ve iş hayatına yerleşmeleri için hangi sosyal becerilere sahip olması gerektiğini bu kurumlarda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşüne dayalı olarak belirlemeye dönük betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Öğrencilerin sosyal becerileri konusunda öğretmenlerin görüşlerinin derinlemesine incelenmesine olanak sağlaması, öğretmen görüşlerinin betimlenmesi araştırılan konunun o bağlamda incelenmesi bakımından bu model tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45). O bağlamdan kasıt bireylerin özelliklerinin tam olarak tanımlanacağı ortamdır (Büyüköztürk vd., 2012).

Betimsel araştırmalarda veriler anket, görüşme ya da gözlem yoluyla elde edilir (Büyüköztürk vd., 2012). Bu araştırmada kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı sormak istediği sorulardan oluşan form hazırladığı gibi görüşmenin akışına uygun alt sorularla da konuyu detaylandırabilir (Büyüköztürk vd., 2012; Kuzu, 2011). Bu tekniğin olumlu yönleri; bireyler düşüncelerini ifade ederken detaylı bilgiye ulaşma fırsatı ve aynı zamanda da verilerin analizinin kolay olmasıdır (Büyüköztürk vd., 2012).

Katılımcılar

Araştırmaya 2017-2018 yılında Samsun'da Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde görev yapan ve görüşmeyi kabul eden 20 öğretmen ve 5 idareci katılmıştır. Katılımcılar belirlenirken amaçlı örnekleme çeşitlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Araştırma amaçlarına uygun olarak bazı ölçütleri karşılayan bireyleri seçme işi ölçüt örnekleme olarak ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 140).

Veri Toplama Aracı / Araçları

Araştırmada veriler araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Konu alanı ile ilgili alan yazın taraması, özel eğitim alanında çalışan öğretmenler ve alan uzmanları ile yapılan görüşmeler sonrasında soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan soru havuzu ile ilgili üç uzmanın görüşü alınmış ve üç öğretmen ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu uygulamalar sonrasında araştırma için kullanılacak yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunda aşağıdaki sorular kullanılmıştır.

1. Öğrencilerin, staj-iş ortamında diğer bireylerle birlikte çalışma/grupla iş yapma konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

2. Öğrencilerin, staj-iş ortamında fiziki görünüm (giyim-duruş vb.) konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

3. Öğrencilerin, staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

4. Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanıdığı, kendisiyle benzer konumda olan kişilerle ilişkiler konusunda sahip olması gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

5. Öğrencilerin, staj-iş ortamında tanımadığı (müşteri vb.) kişilerle ilişkiler konusunda sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

6. Öğrencilerin, staj-iş ortamında başkalarına kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

7. Öğrencilerin, staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal becerileri neler olmalıdır?

8. Öğrencilerin, staj-iş ortamında ortaya çıkabilecek problemlerle baş etmesi için sahip olması gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

9. Öğrencilerin, staj-iş ortamına gidiş-geliş ile ilgili sahip olmaları gereken sosyal beceriler neler olmalıdır?

10. Öğrencilerin, staj-iş ortamında serbest zamanları nasıl kullanmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için dört basamaktan oluşan Betimsel Analiz yöntemi seçilmiştir. Bu yöntemde verilerin analizi için önce temalar oluşturulur. Verileri temalara çevirmek Betimsel Analiz yönteminin ilk basamağıdır. Ses kayıtlarından hiçbir ifadeyi değiştirmeden alıntı yapılmasının sebebi verileri net bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktır. Bir sonraki basamakta verilerin dökümü okunularak anlamlı bir bütün haline getirilirken aynı zamanda önemli olmayan veriler çıkarılır. Üçüncü basamakta düzenlenmiş veriler tanımlanır. Ve ses kayıtlarından aynen alınan alıntılarla desteklenir. Dördüncü basamakta ise bulguları anlamlı hale getirip yorumlamakla analiz tamamlanmış olur. Betimsel Analiz de amaç kısaca sistematik olarak düzenlenen verilerin yorumlanmasıdır (Yıldırım, Şimşek, 2009, s. 256).

Nitel veri analizinde ana süreç kodlamadır (Kuş, 2006). Kodlama yaparken asıl metin (ya da veri kaynağı) içinden bir bölümü seçip belli bir kategori ya da tema içine konulabilir. Bu araştırmada veri analizi Nvivo programı ile yapılmıştır NVivo'da bu kategori ya da temalara 'Node' denmektedir. Araştırmacılar bu temel süreç öncesinde bazı ana tema ya da kategorilerle başlamış olabilirler. Bu tarz bir süreçte bu temaların alt temaları verilerden yola çıkılarak oluşturulur. Veyahut daha tümevarımsal gidilerek temalar tümüyle verilerden yola çıkılarak oluşturulabilir. Bazen de genel temalarla yola çıkılıp devamında ayrıntılı kodlama yapılabilmektedir. (Coffey & Atkinson, 1996). Araştırmacı bu iki yöntemle de süreci yürütebilmektedir. NVivo bu yönden her iki süreç için de uygundur. Araştırmacılar istedikleri biçimde çalışabilirler (Kuş, 2010).

Ses kayıtlarından oluşturulan görüşme dökümleri Nvivo programına yüklenmiştir. Kodlama işlemine birinci görüşme dökümünden başlanmış, birinci görüşme dökümü sona erdikten sonra sonraki döküme geçilmiştir. Yirmi beşinci görüşme dökümüne kadar süreç aynı şekilde tekrarlanmıştır. Dökümlerde birbiriyle benzer anlama gelen veriler en küçük anlam birimleri halinde kodlanarak 35 kod elde edilmiştir. Daha sonra bu kodlar gruplanarak temalar oluşturulmuştur. Sonuçta elde edilen 35 kod 10 tema olmuştur.

Süreç

Araştırmanın yapılacağı eğitim kurumunda görev yapan öğretmenlere araştırmanın amacı, araştırmada kullanılacak görüşme formu hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü katılımcı formunu dolduran öğretmenler araştırmaya dahil edilmiştir. Katılımcılara istedikleri zaman katılımcı olmaktan vazgeçebilecekleri de belirtilmiştir.

Gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden öğretmenlerden randevu alınmış ve bu randevulara bağlı olarak öğretmenlerin görev yaptığı okulda görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada 24-51 yaş aralığında, dokuz kadın on altı erkek katılımcı yer almıştır. Katılımcıların öğretmenlik deneyimleri 0-32 yıl arasında değişmektedir.

Görüşmeler bire-bir ve yüz-yüze yapılmıştır. Öğretmenlere ses kaydı yapılacağı, bunun nedeninin konuşmayı eksiksiz kaydetmek ve akıcılığın bozulmaması olduğu söylenmiştir. Bu ses kayıtlarını araştırmacı ve güvenilirlik verilerini toplayan kişi dışında kimsenin dinlemeyeceği söylenmiştir. Öğretmen tarafından soru anlaşılmadıysa soru tekrar edilmiştir. Katılımcıların

sorunun cevabını tam olarak vermedikleri düşünüldüğünde eklemek istedikleri bir şey olup olmadığı sorulmuştur.

Görüşmeler 06.02.2018-21.02.2018 tarihleri arasında kayda alınmış ve Öğretmenlerle yapılan en kısa görüşme 5.41 dakika, en uzun görüşme ise 18.25 dakikadır. Görüşmelerin ortalama süresi 11 dakikadır.

BULGULAR

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında birlikte çalışması ile ilgili görüşleri

Öğretmenlerin 13 (%52)ü öğrencilerde grupta iş yapma, 13 (%52)ü kendini sözel olarak ifade etme, 10 (%40)u ilişkiyi sürdürme, 6 (%24)sı ilişkiyi başlatma, 6 (%24)sı yönergeye uyma ve soru sorma, 5 (%20)i duygusal beceriler, 4 (%16)ü sosyal ortama uyum ve öğretmenlerin 4 (%16)ü temel sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin grupta iş bölümüne uyma, gruptaki sorumluluğunu yerine getirme, grup faaliyetlerine katılma ve grup üyelerinden izin isteme becerilerinin bulunması gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Grupa iş yapma becerisine ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden Ö24 *"grupta verilen sorumluluğu yerine getirebilmesini isterim"* sözleriyle grupta sorumluluklarını yerine getirebilme

Temalar	f	%
Grupa iş yapma becerisi	13	52
Kendini ifade etme	13	52
İlişkiyi sürdürme	10	40
İlişkiyi başlatma	6	24
Yönerge uyma ve soru sorma	6	24
Duygusal beceriler	5	20
Sosyal ortama uyum	4	16
Temel sosyal beceriler	4	16

becerisine değinirken, Ö12 grupta iş bölümüne uyma becerisini *"Bir kere iş bölümü yapmayı kesinlikle bilmeliler"* sözleriyle ifade etmiştir. Ö17 öğrencilerin kendini sözel olarak ifade etme becerisine *"çocuğun rahatça kendini ifade edemediği ortamda çocuk beklentileri ve çocuğun onlardan beklentileri anlamında anlaşma bilmelerini sağlayacak düzeyde bir dil becerisi gerekmektedir"* cümlesiyle değinmiştir. Ö16 öğrencilerin izin isteme becerisinin olması gerektiğine dair görüşleri desteklerken *"ustaların dokun demedikten sonra bir alete dokunmasını buraya gir demeden o ortama girmesini ya da ya da alandaki herhangi bir noktaya gitmemesi gerekiyorsa oraya kesinlikle gitmemesini bekleriz"* örneğini vermiştir. İlişkiyi başlatma becerisine ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden Ö10 *"Önce bir selam vermek Selamünaleyküm Günaydın hayırlı günler hayırlı işler bu Bunun haricinde bir hal hatır sorma Merhabalar nasılsınız deme"* ifadeleriyle bu beceriyi vurgulamışlardır. Öğrencilerin staj-iş ortamında verilen yönergelere uyma ve soru sorma becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş bildiren öğretmenlerden Ö9 *"staj iş ortamında çeşitli yönergeler kendine verilecektir bu yönergeleri uygulamalı ve uymalı. Belli bi müddet sonra kendisi de yönerge vermek zorunda kalabilir yönerge verme becerisine sahip olmalı."* cümlesiyle görüşlerini ifade etmiştir. Ö22 *"günlük hayattaki sıkıntıları üzüntüleri gerektiğinde paylaşabilecek işte onunla ilgili dileklerde bulunacak geçmiş olsun işte eğer bir hastası varsa veya başın sağ olsun gibi ya da gözün aydın gibi dileklerde bulunarak"* sözleriyle öğrencilerin birlikte çalışmayla ilgili duygusal becerilere sahip olması gerektiğine örnek vermiştir. Ayrıca öğrencilerin birlikte çalışabilmesi için sahip olmaları gereken temel sosyal becerilere Ö7 *"Jest ve mimikler düzgün olmalı."* şeklinde örnek vermiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında fiziki görünümleri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Kılık kıyafetle ilgili beceriler	25	100
Duruşla ilgili beceriler	8	32

Öğretmenlerin 25 (%100)i öğrencilerde kılık kıyafetle ilgili sosyal becerilerin, öğretmenlerin 8 (%32)i duruşla ilgili sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin kıyafet temizliğine dikkat etmesi ve ortama, mevsime uygun giyinme becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Ö4 kıyafet becerisiyle ilgili görüşlerini şu cümleleriyle desteklemiştir: *“yaptığı işe mevsime mekâna uygun kıyafetler seçebilmeli. Yine kişisel temizliğine önem göstermeli bunun içine işte tırnak bakımından tıraşa beden temizliğine deodorant kullanma gibi şeyleri de koyabiliriz. Daha tozlu kirli bir ortamda çalışıyorsa işten çıkarken duş alabilme becerilerine sahip olmalı kıyafetlerini değiştirmesi gerekiyorsa örneğin bunları uygun yerlerde değiştirmesi ve kendi dolabına koyabilmesi bu şekilde söyleyebilirim”*. Ö21 *“kişiler arasındaki mesafeyi doğru ve düzgün bir şekilde tutması gerekir”* ifadesini kullanmıştır.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında yöneticilerle ilişkileri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Yönergeye uyma ve izin isteme	15	60
İletişimi başlatma	11	44
Kendini ifade etme	7	28
Problem çözme	6	24

Öğretmenlerin 15 (%60)'i öğrencilerde yönergeye uyma ve izin isteme, öğretmenlerin 11 (%44) i iletişimi başlatma, öğretmenlerin 7 (%28)si kendini ifade etme ve dinleme, 6 (%24) sı ise problem çözme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin yöneticilerinin verdiği yönergelere uymaları ve yöneticilerden izin isteme becerisine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu konudaki görüşlerini öğretmenlerden Ö2 *“yani ondan sonra verilen emirleri uymalı verilen işleri uygun zamanda bitirmeli işe uygun zamanda gidip gelmeli yani yöneticisinin dediği şeyleri yapmalı iş ortamında”* diyerek ifade etmiştir. Öğrencilerin staj-iş yerinde sahip olması gereken becerilerden yöneticilerle iletişimi başlatma becerilerine dair örnek veren öğretmen Ö19 *“Nasılınız Hoş geldiniz İyi günler Günaydın gibi güzel hitaplar nasıl kullanılıyorsa nerede kullanılıyorsa yerinde kullanılıyorsa aynı şekilde kullanması gerekiyor”* demiştir. Ö11 öğrencilerin problem çözme becerisini şu sözleriyle anlatmıştır: *“herhangi bir haksızlığa uğradığında sonuçta bir çalışma ortamında bulunuyor. Bunu kendisini yönetene uygun cümlelerle aktarabilmesi lazım. Yani ıı derler ya meramını şeyini ifade edebilmesi lazım. Herhangi bir problem yaşadığında bunu çözecek kişinin kendisini yöneten kişi olduğunu bilmesi lazım yani. Bir iş ortamında bir rahatsızlık duyduğu zaman bunu gidip de bir arkadaşına ya da birine değil de onu yöneten kişiye yani muhatap olacağı kişiyi iyi bilmesi lazım... Yani sürekli şikâyet etmemesi lazım ki gerçekten ciddi manada problem yaşadığı şeyleri ifade ediyor olabilmesi lazım. Yalan konuşmaması lazım her şeyden önce. Ve kurallara uyabilmesi lazım.”*

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-ış ortamında iş arkadaşlarıyla ilişkileri ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İletişimi sürdürme ve sonlandırma	20	80
İletişimi başlatma	13	52
Duygusal beceriler	4	16
Problem çözme	4	16

Öğretmenlerin 20 (%80)si öğrencilerde iletişimi sürdürme ve sonlandırma, öğretmenlerin 13 (%52)ü iletişimi başlatma, öğretmenlerin 4 (%16)si duygusal beceriler, 4 (%16)ü ise problem çözme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-ış ortamında öğrencilerin iş arkadaşlarıyla iletişimi sürdürme ve sonlandırma becerilerinden yardım etme, izin isteme, teşekkür etme, özür dileme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö4 bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *"Gerekli konularda iş birliği yapabilmeli yardımlaşabilmeli yardım istemeli... Yardım isterken lütfen gibi nezaket ifadelerini kullanabilir emrivaki şeklinde değil de yapabilir misin şeklinde bu soruları sorabilir kendisine yardım edenlere Yine teşekkür edebilir... Önemli olan konulardan biri de sohbet ettiği kişinin cinsiyeti de önemlidir. Hemcinsiytle daha samimi sohbetler edebilir. Fakat karşı cinsle konuşurken yine mesafeyi iyi ayarlayabilmesi gerekir. Karşıdaki kişinin o sohbetten pek hoşlanmadığını fark ederse eğer sohbeti bitirebilmeli bunu anlayabilmeli kendi ilgisi ve bilgisi olmadığı bir konuda karşı taraf sürekli işte anlatmaya çalışıyorsa yine bunu da nazik bir dille bu konuda benim bir fikrim yok diyerek cevap verebilir ona eğer hoşlanmadığı bir sohbet varsa. Böyle diyebiliriz."* Ö21 "birbirleriyle yardımlaşmaları, paylaşımları ve görüşmelerini veya iletişim noktasında konuşmalarını gerektiğinde uzatmadan belli bir noktada bitirmeleri gerekiyor. Yine iş içinde bir özür dilemeli yaptığı bir hatayla ilgili özür dilemeli. Ya da arkadaşından veya işte iş beraber çalıştığı iş yeri arkadaşından izin istemesi veya işte sorumluluğunu paylaşması gerekir diye düşünüyorum." Diyerek bu becerileri vurgulamıştır. Yine öğretmenlerin yarısından fazlası (%52) öğrencilerin iş arkadaşlarıyla iletişimi başlatma becerisine değinmiştir. Ö9 "İş arkadaşlarıyla tanışmak için kendini ve başkalarını tanıma sosyal becerisi olmalı. Kendini tanıtma ya da başkalarını tanıtma gibi. İu konuşma başlatma becerisi olması gerekiyor. Yani nasıl diyelim mesela konuşmaya direk girmeden önce merhaba demek günaydın demek konuşma ile ilgili bilgi vermek gibi" şeklinde bu beceriye ilişkin fikrini beyan etmiştir. Ö10 öğrencilerin iş arkadaşlarıyla ilişkilerinde duygusal becerilere sahip olması gerektiğini "saygı sevgi ve anlayış noktasında hoşgörülü olma noktasında iş yerinin ya da Staj yaptığı ortamın iş ve işleyişini bozmadan yürütmesine katkı sağlayacak davranışlar" diyerek duygusal becerilere değinmiştir. Ö12 öğrencilerin staj-ış ortamında iş arkadaşlarıyla problem çözme becerisine sahip olmaları gerektiğini "bir problem yaşadığı iş yerinde başka birisiyle başka bir çalışma arkadaşıyla ya da orda çalışan kadrolu başka bir insanla o zaman şöyle tembihliyorum ben. Ya bana bunu bildireceksiniz öğretmeniniz olarak ya da orada sizden sorumlu olan asıl kimse usta öğreticiniz ona söyleyeceksiniz. Siz hiçbir şekilde ikili ağız dalaşında bulunmayacaksınız ya da geri laf vermeyeceksiniz. Her zaman bir üstünüze bir amirinize bir öğretmeninize bu durumdan bahsedeceksiniz. Olaylar bu şekilde çözülebilir." Cümleleriyle desteklemiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-ış ortamında tanımadığı kişilerle ilişkiler ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İletişimi başlatma sürdürme sonlandırma	24	96
Yönerge ve yönlendirmeler	18	72

Öğretmenlerin 24 (%96)ü öğrencilerde iletişimi başlatma sürdürme sonlandırma ilgili sosyal becerilerin, öğretmenlerin 18 (%72)i yönerge ve yönlendirmeler ilgili sosyal becerilerinin

bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle (%96) staj-iş ortamında öğrencilerin tanımadığı insanlarla iletişimi başlatma, sürdürme ve sonlandırma becerilerinden selamlaşma, gülümseme, kendini tanıtmaya, yardım etme, gerektiğinde konuşmayı bitirme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili Ö20 "*oraya geleni nasıl karşılayacak işte paltosunu alacak efendim asacak işte ona göre güler yüzlü davranacak veyahut başka bir işletmede çalışıyorsa o işletmenin iş tanımı ne ise son derece resmi bir şekilde yine iletişim kurması önemli.*" Diyerek iletişimi başlatma becerilerini vurgulamıştır. Ö15 öğrencilerin tanımadığı kişilerle ilişkiler konusunda yönlendirme becerisine sahip olması gerektiğine dair görüşünü "*Karşındakine buyurun ne istiyorsunuz gibi sorular sorup yönlendirmesi gereken yere yönlendirmeli kişiyi. Tabi ki de hani ilk görüşme olduğu için saygın bir şekilde bu işi yapmalı.*" Cümleleriyle ifade etmiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında kendini ifade etme ve başkalarını dinleme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Dinleme	20	80
Kendini ifade etme	18	72
Soru sorma	3	12

Öğretmenlerin 20 (%80)si öğrencilerde dinleme, öğretmenlerin 18 (%72)si kendini ifade etme, öğretmenlerin 3 (%12)ü soru sorma becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenler genellikle (%80) staj-iş ortamında öğrencilerin başkasının sözünü kesmeden dinleme becerilerine sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu beceriye dair Ö6 "*Önce işte tabi karşı tarafı dinleyebilmeli dinleme becerisine sahip olacak... Karşındakinin sözünü kesmeden dinleyecek dinlerken de işte bir göz teması onu dinlediğine dair bir tepki vermesi lazım. Hani karşı taraf bu bir kişi beni dinlemiyor gibi durmaması gerekiyor*" diyerek fikrini beyan etmiştir. Ö20 ise "*Tane tane konuşabilmek söz alıp konuşabilmek gerekli gereksiz konuşmamak yerine göre konuşabilmek ihtiyaç oldukça sorulduğunda konuşabilmek çok önemli. Bizim öğrencilerimizde genelde sıra alma davranışı gelişmemiş oluyor. İki kişi konuşurken araya girebiliyor.*" Şeklinde dinleme becerisinin önemini vurgulamıştır. Ö15 "*Konuşma bittikten sonra soru sormalı*" diyerek bu konudaki fikrini örneklendirmiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Duygusal beceriler	17	68
Kendini kontrol etme becerileri	16	64

Öğretmenlerin 17 (%96)si öğrencilerde duygusal beceriler, öğretmenlerin 16 (%64)si kendini kontrol etme sosyal becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında duygusal becerilerden olumlu-olumsuz duyguları ifade etme, övücü sözler söyleme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö23 "*Güzel bir davranışla karşılaştığı zaman teşekkür etmeyi de biliyor ee genellikle işte istemediği bir davranış olduğu zaman da şu şey öğrencilerimizde de açık sözlülük var yani istediği veya istemediği davranışın şeyini karşılığını bu davranıştan hoşlanmadığını veya işte hoşuna gitti ise sevdiği bir davranışta bulunanla ilgili teşekkürünü yapar. İstemediği bir davranışla da karşılaştığı zaman bunun doğru olmadığını rahatlıkla karşı tarafa söyler.*" Cümleleriyle bu görüşünü ifade etmiştir. Öğrencilerin staj-iş ortamında kendini kontrol etme becerileri konusunda görüş bildiren öğretmenlerden Ö13 "*Çok gergin olabiliyor ya da o gün yaşadığı çok mutlu bir olayı işte arkadaşlarına el kol teması kurarak ifade etmeye çalışıyor. Orda bu dengeyi çocuğa anlatmak gerekiyor. Sen çok mutlu olabilirsin ama senin o andaki mutluluğun arkadaşına*

yani istemediği bir davranışı yaparak göstermek yani -fiziksel olarak yaklaşmak- yani hoş bir şey olmuyor çünkü karşı taraf bundan hoşlanmıyor. Orda bu dengeyi kurmasının özellikle biz öğretmenlere düşüyor herhalde bu beceriyi vermek” sözleriyle bu beceriye vurgu yapmıştır.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında problemlerle baş etme ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Kendini kontrol etme	16	64
Saldırgan davranışlarla başa çıkma	15	60
Sonuçları kabul etme	5	20

Öğretmenlerin 16 (%64)sı kendini kontrol etme, öğretmenlerin 15 (%60)i öğrencilerde saldırgan davranışlarla başa çıkma, , öğretmenlerin 5 (%20)i sonuçları kabul etme becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin öfkesini başkasına zarar vermeden ortaya koyma, farklılıkları konuşarak çözüme, suçlamalar karşısında kendini savunma, alay edildiğinde duymazdan gelme gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö1 “Bizim çocuklarımız özel durumu olan çocuklar olduğu için bazen toplumda kabullenmeyen ya da rahatsız edici bakışlar olabilir, rahatsız edici cümleler ya da çocuğu aşağılayıcı cümleler olabilir. Bu tür cümlelerle karşılaştığında iş yerindeki ilgili kişilere ya da sorumlu kişilere bunu ifade edebilmeliler.” derken, Ö11 başkalarıyla olan problemini kavga etmeden çözüme becerisine örnek vermek için “Ya sorun çıkarmadan bunu nasıl ifade edebilir. Sabredebilir. Öfke kontrolünü sağlamış olabilir öfkesini kontrol edebilir. Ya da bi problem yaşadığı zaman kime gideceğini iyi bilen bir öğrenci bir problem yaşadığı zaman bunu bağırarak çağırarak küfrederek ya da oradaki arkadaşlarına karşı davranış olarak vurma kırma davranışı yapmadan kendisini yöneten kişiye güzelce ifade edebilirse zaten bu sorun da ortadan....” ifadelerini kullanmıştır. Ö24 “Mesela yanlış bir iş yaptığında veya kırıp döktüğünde bunu uygun bir şekilde anlatabilmeli ve bunun doğal bir şey olduğunu öncelikle algılamalı... Ayrıca burada olumsuz davranışları kendi yaptığında ona da işte senin bu davranışın uygunsuz işte bu şekilde davranmamalısın dendiğinde bunu uygunsuz olabileceğini algılamasını ona göre yeni tepkiler geliştirmesini beklerim.” şeklinde davranışlarının sonuçlarını kabul etme becerisi hakkında örnek vermiştir.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında işe gidiş geliş ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
Toplumsal kurallara uyma	20	80
Kendini ifade etme	15	60
Bilişsel beceriler	9	36

Öğretmenlerin 20 (%80)si öğrencilerde toplumsal kurallara uyma, öğretmenlerin 15 (%60)i kendini ifade etme, öğretmenlerin 9 (%36)u bilişsel becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamına gidiş gelişle ilgili öğrencilerin toplumsal kurallara uyma, toplu taşıma kurallarına uyma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö16 bu konudaki görüşünü “Eğer ulaşım konusunda toplu taşıma araçlarını kullanacaksa bunu diğer insanlarla nasıl yapıyorsa aynı şekilde donanımlı olmalarını sağlarız servise servisle ilgili. Yani mesela kartını alıp makineye okutma sana tramvaya biniyorsa insanlara yer vermesi gerektiğini araç içerisinde yüksek sesle konuşmaması gerektiğini yüksek sesle müzik dinlememesi gerektiğini, temiz olması gerektiğini, insanlara rahatsızlık vermemesi gerektiğini tanıdığı insanlar varsa onlarla uygun bir seviyede konuşması gerektiğini... Bunların normal

standardı toplumda ayıplanmayacak standart neyse o standardı enjekte ederiz biz çocuklara.” şeklinde ifade etmiştir. Ö6 öğrencilerin işe gidiş gelişlerinde sahip olması gereken bilişsel beceriler için “Şimdi öncelikle öğrencinin gideceği yerin adresini bilmesi gerekiyor adres öğretilmeli. Adres öğrendi daha sonra peki yürüme mesafesinde ise yer yön gibi işte adres bilerek gidebilir... Öncelikle binerken mesela işte hani hangi araç nereye gidiyor bir kere bunu bilecek işte hangi durakta binecek hangi durakta inecek işte mesele arabaya bindiğinde işte bir para mı verecek işte bir samkart tarzı işte bir şey girişle” ifadelerini kullanmıştır.

Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezleri öğretmenlerinin, öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlar ile ilgili görüşleri

Temalar	f	%
İlişkiyi başlatma ve sürdürme	18	72
Gruba dâhil olma ve uyum	13	52
Kendini kontrol etme	1	4
Soru sorma	1	4

Öğretmenlerin 18 (%80)i öğrencilerde ilişkiyi başlatma ve sürdürme, öğretmenlerin 13 (%52)ü gruba dahil olma ve uyum, öğretmenlerin 1 (%4)i kendini kontrol etme, 1 (%4)i ise soru sorma becerilerinin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğretmenler genellikle staj-iş ortamında öğrencilerin serbest zamanlarında ilişkiyi başlatmak için selamlaşma, kendini tanıtmaya, konuşurken konuşmanın içeriğine uygun geri bildirimde bulunma gibi becerilere sahip olmaları gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Ö4 “Serbest zamanlar aslında diğer kişilerle sosyal ilişkiler kurabilmek için en iyi fırsatlardan birini sunuyor bize. Bu zamanlarda eğer tanımadığı kişiler varsa onlarla tanışabilir kendini tanıtabilir iletişimi başlatabilir yine arkadaşlarıyla güncel konulardan sohbetler edebilir ilgi alanlarını hobilerini paylaşabilir. Eğer karşı tarafla bir ortaklık yakalayabilirse bununla ilgili belki iş dışında da planlar yapılabilir iletişimi devam ett... Bu hobiler ortak ilgi alanları ileriki iletişimin devam etmesi açısından da faydalı olacaktır Yani genel olarak böyle sohbet etme iletişimi başlatma devam ettirme başkaları ile iletişim kurmaya istekli olma gibi şeyler söyleyebiliriz. Ya da basit oyunlar oynayabilirler böyle aralarda kendi aralarında” şeklinde bu serbest zamanlarda öğrencilerin sahip olması gereken becerilerle ilgili görüş belirtmiştir.

Öğrencilerin staj-iş ortamında serbest zamanlarda gruba dâhil olma ve uyum becerilerine ilişkin görüş belirten öğretmenlerden Ö18 “Aralarında mesela çay molaları olduğunda aynı gruptan öğrenci varsa birlikte geçirmelerini istiyoruz. İş yerinde çalışan diğer kişilerle aynı ortamı paylaşmalarını muhabbetle argoya gitmeyecek şekilde günlük yaşadıkları sorunları iyi şeyleri kötü şeyleri paylaşmalarını istiyoruz. Öğle aralarında arkadaşlarıyla birlikte aynı mekânda yemek yeme gerektiğinde arkadaşı bir hafta ona yemek ısmarlıyorsa bir hafta da onun ısmarlayabileceğini söylüyoruz.” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarında kendini kontrol etme becerisine değinen Ö11 “Sabretme, öfke kontrolünü sağlama, davranışlarını kontrol etme... Öğrenci eğer kendisiyle bi dalga geçildiğini hissettiği zaman ordaki iletişimi bitirebilmeli... Ya da u hoş bi durum yaşadığı zaman serbest zamanında onu ifade edecek teşekkür etme becerisini ya da o memnuniyeti o mutluluğu u iltifat etme evet gösterebilmeli diye düşünüyorum.” şeklinde fikrini belirtmiştir.

Ö16 ise “Bilmedikleri konularda merak ettikleri aletleri kullanma konusunda bilgi sahibi olmalarını ve o aleti en iyi kullanan o işi yapan kimse usta kimse onunla sıkı diyalog halinde olmalarını onunla duygusal bir birliktelik oluşturmalarını bekleriz” şeklinde öğrencilerin iş yerindeki serbest zamanlarında soru sorma becerisinin olması gerektiğine değinmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulguların detaylı biçimde sunulması beklenir. Bu sunum eğer belirtilmişse araştırma problemleri doğrultusunda olmalıdır. Kullanılan tablo veya şekillerin aşağıdaki biçimlendirmeyi kullanınız.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Özel eğitim mesleki eğitim merkezinde görev yapan öğretmen ve idarecilerin staj-iş ortamına yerleştirilen öğrencilerde bulunması gereken sosyal becerileri belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucu elde edilen verilere göre **birlikte çalışma, yöneticilerle ilişkiler, iş arkadaşlarıyla ilişkileri, tanımadığı kişilerle ilişkiler, kendini ifade etme ve başkalarını dinleme, duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme, problemlerle baş etme, işe gidiş geliş ve serbest zaman** gibi temalar elde edilmiştir.

Baran ve Cavkaytar (2007) işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarında iletişim becerileri ve ekip çalışmalarını; Çubukçu ve Gültekin (2006) sosyal beceri alanının “ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri” olduğunu bildirmişlerdir. Gürsel, Ergenekon v e Batu (2007) gelişimsel geriliği olan bireylere okuldan işe geçiş becerilerinin kazandırılmasında iş yerine çocuğu hazırlama becerileri bulunmaktadır.

Özel gereksinimli öğrenciler sosyal becerileri akranları gibi kolayca kazanamazlar. (Maag, 2005). Bu durum da öğrencilerin akranları tarafından reddedilmesine (Koster ve ark., 2010) neden olurken özel gereksinimli öğrencilerin sosyal becerileri öğrenmeleri için gerekli sosyal ortamın dışında kalmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin staj iş ortamında da iş arkadaşlarıyla ilişkileri konusunda sosyal becerilere ihtiyacı vardır. Dilekmen, Başçı ve Bektaş(2008) eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerilerini farklı değişkenler açısından irdelemişlerdir. Yaş grubu yönünden bu araştırmayla paralellik göstermesinin yanında iş hayatında sosyal becerilerin önemine değinilmiştir.

Baran'ın (2003) işverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerini belirlemek için yaptığı araştırmasında, işverenlerin görüşüne göre zihin engelli çalışanların işe zamanında gelmesi, uyumlu olması, işi tamamlayabilmesi, işi istendiği şekilde yapması, tatmin edici bir performans ile çalışması, iş yeri kurallarına uyması, ekip içinde çalışabilmesi, kendini ifade edebilmesi, iletişim kurabilmesi ve okuma yazma bilmesi gibi becerilere sahip olması gerektiği sonucu çıkmıştır.Farklı yıllarda yapılan araştırmalarda öğrenciden beklenen kendini ifade etme becerisi konusundaki görüşler değişmemiştir.

Ünal'ın (2001) istihdam edilebilirlik becerilerini belirlemek ve bu becerilerin etkili biçimde kazandırılabilmesi için eğitim sisteminde yapılması gereken düzenlemeleri ortaya koymayı amaçladığı araştırmasında, işverenlerin işe başvuran adaylarda sorumluluk, teknoloji, uyum, ekip çalışması, zihinsel düşünme, iletişim, akademik işlem ve kendini yönetme becerilerine sahip olmalarını bekledikleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmayı kendini yönetme, duygu, düşünce ve davranışlarını yönetme konusunda destekleyen bir araştırmadır.

Coşkun Başar (2010) iş okulundan mezun olan özel gereksinimli bireylerin okul hayatından iş hayatına geçiş becerilerini anne-baba görüşlerine göre belirlemeyi amaçladıkları araştırmada; sosyal becerilerin toplumsal hayata ve iş hayatına geçişte önemli bir geçiş becerisi olduğu için sosyal becerilerde yetersizlik yaşayan özel gereksinimli bireylerin özellikle iş ortamında birçok sorunla karşılaşabileceklerini belirtmiştir.

Araştırma sonucu elde edilen sonuçlara bağlı olarak, özel eğitim mesleki eğitim merkezinde öğrenim gören öğrencilerin staj ve iş hayatına yerleşmeleri sırasında gerekli olan sosyal becerilerin öğretim yılı başında öğretmenler tarafından belirlenmesi, belirlenen bu becerilerin öğretimi ile ilgili işbirliği içinde planlamaların yapılması ve uygulanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Bacanlı, H (1999). Sosyal Beceri Eğitimi, Ankara, Pegem Akademi

Baran, N (2003). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir

- Baran, N ve Cavkaytar, A (2007). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri, *Elementary Education Online*, 6(2), 213-225, 2007.
- Büyüköztürk, Ş, Kılıç Çakmak, E, Akgün, Ö. A, Karadeniz, Ş, Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Pegem Yayınevi
- Cavkaytar, A. ve Diken, I. H. (2006). *Özel Eğitime Giriş*, Ankara, Kök Yayıncılık
- Coffey, A ve Atkinson, P (1996). *Making sense of qualitative data: Complementary research strategies*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Combs, ML ve Slaby, D. A. (1977) *Social-Skills Training with Children*, *Advances in Clinical Child Psychology* pp161-201
- Coşgun Başar, M (2010). Özel gereksinimi olan bireylerin okul hayatından iş hayatına geçiş becerilerinin anne-baba görüşlerine göre belirlenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çapa, B (2009). Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çifci-Tekinarslan, İ (2008). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 137-165). Ankara: Pegem Akademi Yayın Eğitim Danışmanlık Çiftçi ve Sucuoğlu, 2005).
- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 2006,Sayı 37,155-174.
- Dilekman, M., Başçı, Z., ve Bektaş, F. (2008). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2).
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G. ve Tekin-İftar, E. (2007). İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Eripek, S (2009). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar*. (1.bs.). Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık. Ersoy ve Avcı, 2000).
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1).
- Girli, A. ve Çorbacı Serin, G. E. (2012). Zihinsel engelli ergenlerin sosyal beceri düzeyleri ve davranış problemleri ile ebeveynlerinin genel öz yeterlilik algı düzeylerinin karşılaştırılarak incelenmesi.
- Gresham, F. M. ve Reschly, D. J. (1987). Dimensions of social competence: Method factors in the assessments of adaptive behavior, social skills and peer acceptance. *Journal of School Psychology*, 25(4), 367-81.
- Gündoğdu, A (2010). Bir ilköğretim okulu ve iş okulunda çalışan okul yöneticisi ve öğretmenlerin zihin engelli bireylerin işe yerleştirilmelerine ilişkin görüşleri. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gürsel, O, Ergenekon, Y ve Batu, E (2015). Gelişimsel Geriliği Olan Bireylere Okuldan İşe Geçiş Becerilerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7.
- Halpern, A (1994). The transition of youth with disabilities to adult life: A position statement in the division on career development and transition. *Career Development for Exceptional Individuals*, 17, 115-124.
- Kuş, E (2006). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Kuş, E (2010). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuzu, S (2011). Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitime yönelik tutumları ve öz duyarlık düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Maag, J. W. (2005). Social skills training for youth with emotional and behavioral disorders and learning disabilities: Problems, conclusions, and suggestions. *Exceptionality*, 13(3), 155-172.
- MEB(2018)http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf (Erişim Tarihi:8.7.2018)
- Özbey, F. ve Diken, İ. H. (2010). Zihinsel yetersizliği olan bireylerin iş-meslek eğitimi ve istihdamlarına yönelik Türkiye’de yapılan araştırmaların gözden geçirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 11(02), 019-042.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1994). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. ‘Özel Eğitime Giriş’. Ankara: Karatepe.
- Ünal, F (2001). İstihdam Edilebilirlik Becerileri ve Bu Becerilerin Kazandırılmasına Yönelik Eğitsel Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- Yıldırım, A ve Şimşek, H (2009). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yıldırım, A ve Şimşek, H (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yüksel, G (1998). Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara Yüksel, 2001).